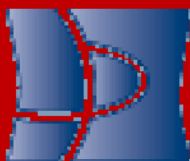

Slutrapport från ESF-projektet Sjökaptener i hamn

living }
for learning

HÖGSKOLAN PÅ ÅLAND

Projektet har delfinansierats av Europeiska Socialfonden genom Ålands Mål 3-program 2007-2013.

Projektägare: Högskolan på Åland
Extern projektledning: Living V&I Ab

E-publication

Utgivare: Högskolan på Åland & Living V&I AB

Mariehamn

ISBN 978-952-9735-26-6

ISSN 0789-9629

© Diana Berthén, Inger Eriksson & Viveca Lindberg
Mariehamn 2011

Slutrapport från ESF-projektet Sjökaptener i hamn

DIANA BERTHÉN
INGER ERIKSSON
VIVECA LINDBERG

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

BAKGRUND	7
PROJEKTET SJÖKAPTENER I HAMN	8
Planering av projektet – en behovskartläggning	8
Målsättning och målgrupp	9
EXAMENSARBETESHANDLEDNING – DELSYSTEM A	10
Mål för delsystem A	10
Genomförande av examenshandledningen	10
Förändringar i relation till planering	11
Resultat	12
LÄRARFORTBILDNING – DELSYSTEM B	13
Mål för delsystem B	13
Genomförande av delsystem B – handledarutbildning	13
Genomförande av delsystem B – handledarnätverk	16
Förändringar i relation till planering	17
Resultat	17
SYSTEM FÖR EXAMENSARBETEN – DELSYSTEM C	19
Mål för delsystem C	19
Genomförande av delsystem C – schemaläggning och stödsystem	19
Förändringar i relation till planering	21
Resultat	21
DISKUSSION OCH RÅD FÖR FORTSATT UTVECKLING	22
Måluppfyllelse i sammanfattning	22
Problemanalys och råd och förslag	24
REFERENSER	28

Bakgrund

Detta ESF projekt¹ tog sin utgångspunkt i att speciellt sjöfartsprogrammet vid Högskolan på Åland² har haft problem med genomströmningen. Problemen uppkom i relation till att utbildningen omvandlades från institututbildning till yrkeshögskoleutbildning där kravet på ett mera omfattande examensarbete (10 studieveckor) ska ingå. Dels har utbildningen problem med en relativt omfattande avbrottsfrekvens (ca hälften av en årskull sett över flera år). Avbrotten beror enligt ledningens och lärarnas uppfattning till stor del på att studerande efter två års studier (samt nödvändig sjöpraktik) kan anhålla till trafiksäkerhetsverket om ett såkallat styrmansbrev³ som ger behörighet att arbeta som vaktstyrman eller styrman. En annan orsak till den låga genomströmningen är att studerande som i princip har läst hela utbildningen har svårigheter att slutföra sina examensarbeten. Andelen av dem som påbörjat sina studier läsåret 1996-1997 och som inte slutfört sina studier trots att de har nästan hela utbildningen avklarad var läsåret 2002-2003 ca 18 procent⁴. Att andelen studerande som inte fullföljer sina studier är hög ses som problematiskt både ur högskolans och ur näringslivets perspektiv⁵. För högskolans del utgör det ett kvalitetsproblem och för näringslivet är det ett problem att andelen utexaminerade däcksbefäl är låg. Speciellt sjöfartsutbildningen har i olika sammanhang framhållits som det åländska utbildningssystemets flaggskepp och i relation till detta är utbildningens kvalitet viktig. Att få ett system som gör det möjligt för de studerande att i högre utsträckning fullfölja sina studier ses således som mycket viktigt.

Problemet med att få högskolestuderande (inom professionsinriktade utbildningar) att fullfölja sina studier speciellt med avseende på examensarbetet är ett generellt problem inom högskolevärlden idag (se t.ex. Ahonen, 2005; Högskoleverket, 2002; Lindberg-Sand & Askling, 1991; Perin, Keselman & Monopoli, 2003; Vuorinen & Valkonen, 2001, 2003; Westlund, 2001). I relation till en kartläggning av hinder och möjligheter för yrkeshögskolornas FoU-arbete beskriver Lyytinen och Marttila (2009) vilka utmaningar yrkeshögskolorna har att brottas med. I studien har de fokuserat olika organisatoriska faktorer som fungerar som hinder för utvecklingen. Bland annat utgör lärarnas egen utbildningsbakgrund ett hinder. Strukturella problem som t.ex. schemaläggning är också av avgörande betydelse.

I ansökan till detta projekt argumenterades också för att ett välfungerande system för examensarbete både visavi de som är inne i utbildningen och de som inte fullföljt sina studier är av värde för flera professionsutbildningar än de åländska. Det är mot bakgrund av denna problembild som ESF-projektet ”Sjökapten i hamn” har planerats och genomförts.

1 Kompetens och delaktighet 2007-2013.

2 I samband med omvandlingen av en rad institututbildningar till yrkeshögskoleutbildning 1997 inrättades Ålands yrkeshögskola som en paraplyorganisation för de olika utbildningsprogrammen på institutnivå (sjöfart, ingenjör, vård, handel och hotell och administration). Högskolan på Åland inrättades 2003 genom att yrkeshögskoleutbildningarna och den öppna högskoleundervisningen sammanfördes i en organisation.

3 I det tidigare utbildningssystemet var undervisningen till sjökaptan uppdelad i tre etapper med en examen för var etapp. Den första etappen, styrmansexamen, utgjorde tillsammans med praktik ett krav för att studera vidare till överstyrman och sjökaptan.

4 Andelen som avbrutit sina studier efter ca halva studietiden var 43% och de som avlagt examen var 38%. För närmare beskrivning av avbrottsproblematiken se rapporten från förprojekteringen.

5 Även inom finska yrkeshögskolor ses avbrottsfrekvensen som hög. Vilka som fullföljer respektive avbryter och varför är dock inte entydigt (Vuorinen & Valkonen, 2001; Virolainen m.fl., 2011).

Projektet Sjökapten i hamn

Det övergripande syftet med projektet Sjökapten i hamn var således att utveckla ett system som ökar förutsättningarna för studerande inom professionsutbildningar på högskolenivå att slutföra sitt examensarbete och få en fullständig examen. Med examen är de studerande anställningsbara på ett helt annat sätt än med ofullständiga studier.

Planering av projektet – en behovskartläggning

Projektplaneringen inleddes med en förprojektering⁶. Målet med förprojekteringen var att närmare utreda behovet av ett system för att få studerande att fullfölja sina studier. Förprojekteringen genomfördes hösten 2007 och utgjorde grunden för ansökan om EFS-projektet Sjökapten i hamn. I förprojekteringen ingick en kartläggning av 1) genomströmningen av studerande inom sjöfartsprogrammet, 2) förekomsten av rederianställda som saknar examen och i relation till detta, behovet av fullt utexaminerade och 3) lärarnas behov av ökad handledningskompetens.

Kartläggningen ledde fram till att Högskolan på Åland senhösten 2007 lämnade in en ansökan om projektstöd till Landskapsregeringen och ESF-programmet. Medel för projektet beviljades i februari 2008. Efter riktad anbudsfrågan fick Living V&I AB⁷ i uppdrag att ansvara för genomförandet av projektet.

Resultatet av kartläggningen visade på tre aspekter som motiverade projektet. För det första, och som framgått ovan, att genomströmningen var låg och att den grupp som i princip endast hade examensarbetet kvar bestod av ett tjugotal personer. Samtliga personer var sedan flera år ute i arbetslivet i varierande anställningsförhållanden. Via intervjuer framkom att samtliga upplevde sin situation som synnerligen besvärlig, d.v.s. att ha genomgått utbildning och ha styrmansbrev men att inte ha en fullvärdig sjökaptensexamen. De upplevde att det var svårt att planera för sin framtid. De uppgav vidare att de önskade fullfölja sin utbildning men att det var svårt att genomföra examensarbetet på egen hand, utanför det ordinarie utbildningssystemet och parallellt med heltidsarbete. Dessa ca 20 personer hade således principiellt avbrutit studierna i ett skede då antingen enbart examensarbetet eller examensarbetet och någon enstaka kurs återstod.

För det andra visade kartläggningen att det från rederiernas sida, sedan flera år tillbaka, finns en policy att inte anställa personer med endast styrmansbrev (d.v.s. utan sjökaptensexamen) till styrmanstjänster även om de rent formellt fortfarande kan göra det. Rederierna uppgav att de undviker att anställa personer utan kaptensexamen för att de behöver arbetstagare med en bredare kompetens. Som en följd av detta beslutas anställas personer med styrmansbrev huvudsakligen som lättmatrosar eller matrosar. De är således inte anställningsbara som däcksbefäl.

Kartläggningen visade, för det tredje, att lärarna inom sjöfartsprogrammet upplever ett stort behov av kompetensutveckling beträffande handledning av examensarbeten. Enligt lärarna saknar de principiellt utbildning för den typ av arbete som handledningen av examensarbete innebär. Vidare framkom att de själva inte har skrivit den typ av arbeten som de förväntas handleda. Dessutom upplever lärarna att examensarbetet har ökat i omfång och att det ställs högre krav på dem i och med övergången från yrkeshögskola till högskola⁸.

Ytterligare en aspekt som framkom i kartläggningen var behovet av utveckling av högskolans planering för och organisation av förutsättningarna för studerandes examensarbeten. Kartläggningen indi-

6 Diana Berthén vid Living V&I AB fick ansvar för förprojekteringen.

7 Inom Living har FD Diana Berthén haft huvudansvaret för handledningen av såväl lärarna som studerande och FD Viveca Lindberg har ansvarat för handledarfortbildningen. Professor Inger Eriksson har fungerat som projektledare inom Living.

8 Examensarbetets omfattning mätt i tid ändrades inte i samband med övergången till Ålands högskola. Examensarbetet har sedan utbildningen förlades till högskolenivå omfattat 10 veckors arbete, 15 studiepoäng.

kerar att svårigheterna för studerande att fullfölja examensarbete inom utsatt utbildningstid till stor del handlar om att de organisatoriska förutsättningarna är mindre välfungerande.

I kvantitativa mått var målet för delsystem A att minst 80 procent av de studerande som antas och slutligen accepterar att ingå i projektet ska kunna ta ut sin examen inom projekttiden.

I relation till delsystem B ska fem handledande lärare genomgått handledarfortbildning och fyra av dem ska uppleva att deras handledningsarbete underlättats. Dessutom ska fyra av fem ingå i ett handledarnätverk.

I relation till delsystem C ska 80 procent av de sjökaptensstuderande som är inne i utbildningen vid projekttidens slut (antagna ht 2006-07) uppleva att det finns ett tydligt system för hur examensarbetet är organiserat. Dessutom ska följande stödsystem ha utvecklats; 1) ett system för kontakt med rederierna i relation till examensuppdrag (utredningar, utvecklingsarbeten och dylikt) 2) en projekthandledningsbok, 3) inrättande av metod- och skrivverkstad för de studerande.

Målsättning och målgrupp

Målsättningen för projektet Sjökapten i hamn var således att utforma och pröva ett system som ska öka förutsättningarna för att studerande som påbörjar sina högskolestudier också fullföljer dem och tar ut examen. Detta gäller både studerande som deltar i utbildningen och de som redan är ute i arbetslivet men utan examen (och som i realiteten avbrutit sina studier).

Projektet tog sin utgångspunkt i den grupp personer (framöver kallade externa studerande) som inte längre ingick i ordinarie utbildningssystemet och som därför hade svårt att få tillräckligt stöd för att genomföra sitt examensarbete.

Parallellt med arbetet med de externa studerande skulle även olika principer och modeller byggas in i den ordinarie utbildningen. Utvecklingen av principerna och modellerna skulle baseras på erfarenheter från arbetet med den utvalda studerandegruppen. Mot slutet av projekttiden skulle även ett välfungerande system för examensarbetet inom ramen för utbildningen ha utvecklats.

Utformningen och prövningen som gjordes i relation till sjöfartsprogrammet ska med enklare justeringar kunna implementeras inom andra utbildningsprogram, framför allt inom Högskolan på Åland.

För att bygga upp systemet för examensarbetet utformades tre delsystem:

- a) *Handledning av examensarbete* – att få en utvald grupp externa studerande att slutföra det avslutande examensarbetet
- b) *Lärofortbildning* – att skapa goda förutsättningar för handledande lärare att stödja studerande i deras examensarbete
- c) *System för examensarbeten* – att skapa goda förutsättningar för studerande som är inne i utbildningen att klara sitt examensarbete

Vid planeringen av projektet konstaterades att fram till det att delsystem B och delsystem C är fullt utvecklade kommer det inom högskolan att finnas ett fortsatt behov av delsystem A. Avvecklingen av insatser för externa studerande bedömdes vara beroende av att delsystemen B och C är välfungerande.

För projektet identifierades tre målgrupper; de externa studerande (antagna 1996-2002 enligt den nya utbildningen), handledande lärare vid sjöfartsprogrammet och vid andra program och slutligen hela organisationen, omfattande lärarna och programansvarige vid sjöfartsprogrammet samt studerande inne i pågående utbildning.

Examensarbeteshandledning – delsystem A

Syftet med delsystem A var att hjälpa en grupp studerande, som i stort sett hade sina studier avklarade och redan ute i arbetslivet, att slutföra det resterande examensarbetet och därmed kunna ta ut sjökaptensexamen.

Enligt projektplanen skulle 10 externa studerande erbjudas möjlighet att delta i delsystem A – examensarbeteshandledning – och samtliga 10 som erbjöds deltagande tackade också ja. Varefter projektet framskred framförde programansvarige önskemål om att ytterligare externa studerande skulle beredas möjlighet att delta i projektet. Tre studerande utöver de 10 antogs efter hand att delta i projektet. En studerande antogs hösten 2008, en hösten 2009 och ytterligare en våren 2010. Sammantaget omfattade delsystem A 13 externa studerande.

Mål för delsystem A

Målet var att minst 80 procent⁹ av de externa studerande som ingick i projektet skulle ta ut sin examen inom projekttiden.

Genomförande av examenshandledningen

I enlighet med projektplanen skulle ordinarie handledande lärarna ansvara för det konkreta handledningsarbetet av de studerande. Stöd för detta skulle erbjudas av en expert som hade till uppgift att fungera som överhandledare som i en trestegsmodell skulle erbjuda ”handledning på handledningen”. Stödet från överhandledare¹⁰ skulle å den ena sidan ske med möten före och efter varje handledningstillfälle. På detta sätt skulle varje handledningstillfälle gemensamt förberedas och efter varje handledningstillfälle skulle arbetet utvärderas och diskuteras. Å den andra sidan skulle överhandledare också delta i en del av handledningsmötena med de studerande.

Eftersom projektets planerade startpunkt kraftigt fördröjdes inledde överhandledare handledningen av en studerande under våren 2008 i samarbete med en av de handledande lärarna. Arbetet med examenshandledningen av de övriga externa studerande inleddes i augusti 2008 med en dag avsatt för upptakt av arbetet. Sex av de externa studerande och fyra handledande lärare deltog. Tre av de externa studerande var ute på sjöarbete och hade inte möjlighet att delta.

Under upptaktsdagen introducerade Ronny Holmström, verksamhetsledare för Navigare, lärplattformen Fronter och användningen av dess verktyg. Morten Herrman – IT-ansvarig på Högskolan på Åland – introducerade ordbehandlingsprogrammet Word. Vidare erhöll alla deltagare varsitt USB-minne med logga från ESF-kontoret och ett nyckelband med högskolan på Ålands logga. Utöver Fronter & Word-hantering hölls ett inledande planeringsmöte för de handledande lärarna där upplägget av handledningsarbetet grovplanerades med frågor som; vilket ämne eller vilken fråga kan vara funktionellt för examensarbetet? vad ska handledningen fokusera? hur ska handledning genomföras? vem ska handleda vilket arbete? Upptaktsdagen avslutades sedan med att handledarna hade ett första möte med de externa studerande de skulle handleda.

Handledningen fokuserade på att ge stöd för de externa studerandes undersökningsarbete. Stödet handlade om att hjälpa de studerande att urskilja professionsrelaterade argument som kunde motivera det problem/de problem som arbetet avsåg att studera, operationalisera frågeställningar, identifiera relevanta undersökningsmetoder och relevant litteratur, designa undersökningen metodiska aspekter samt sammanställa och analysera det empiriska datamaterialet. I arbetet med skrivprocessen handlade

9 Enligt planen innebar 80 procent att 8 av 10 studerande skulle vara klara. Med de sammantaget 13 externa studerande som omfattats av delsystem A motsvarar 80 procent därmed 11 studerande.

10 Living fick uppdraget att genomföra de tre delsystemen och som överhandledare fungerade FD Diana Berthén.

det om att hjälpa de externa studerande att strukturera arbetets skriftliga form, d.v.s. formulera strukturerad, stringent, logiskt och kommunikativt väl uppbyggda rapporter. Andra aspekter som handledningen fokuserade var bland annat strategier för litteratursökning på Internet och via databaser, värdering av källors trovärdighet, strategier för granskning av andras rapporter, presentationsteknik och Word-hantering.

Det konkreta innehållet i handledningen och överhandledningen i delsystem A kan sammanfattas i några kritiska aspekter:

- *Identifiering av professionsrelevanta arbeten.* Mycket av de inledande diskussionerna handlade om innebörden i vad ett professionsrelevant examensarbete kan handla om för att kunna bryta dominerande föreställningar om examensarbetet som ett obegripligt akademiskt arbete. Såväl de externa studerande som de handledande lärarna hade starka föreställningar om att examensarbetet ska omfatta många sidor ”att man ska breda ut sig”, hänvisningar som stör innehållet och textavsnitt som var ointressanta. I detta var det en central diskussion att visa att akademiska texter snarare handlar om systematik och struktur. Vidare fokuserade diskussionerna på att hitta exempel på problem och frågor som studerande och handledare mött i yrkeslivet.
- *Föreställningar om handledarens roll.* I relation till överhandledningen har en återkommande diskussion handlat om vad en handledare kan förväntas göra i mötet med de studerande. Också frågor om vad som kan ses som handledarens ansvar, t.ex. i relation till driva processen. Överhandledningen fokuserade även identifiering av kritiska punkter i handledningsprocessen. Flera av de handledande lärarna såg sig snarare som sakkunniga som de studerande kunde konsultera vid behov än som handledare som ger stöd i de studerandes arbetsprocess. Erfarenheter från dessa diskussioner utgör en central del av innehållet i projekthandboken (Berthén, Eriksson & Lindberg, 2011).
- *De studerandes otillräckliga erfarenheter.* Tidigt i delsystem A framträdde en bild av att de studerande genom utbildningen inte utvecklat sådana kompetenser som kan ses som underlättande för att genomföra ett examensarbete med alla dess delar. Detta gällde oavsett om de studerande hade en studentexamen eller en yrkesexamen som bas. I arbetet med de studerande ställdes således krav på att inte bara stöda arbetsprocessen utan att också diskutera frågor som kritiskt förhållningssätt; hur man läser olika texter för att komma åt det som behövs för det egna examensarbetet (och inte bara skriva av); och att producera text som är begriplig och kommunicerbar. De studerande var heller inte tillräckligt vana med att planera och genomföra projekt, utvecklingsarbeten eller mindre studier.

För att de studerande skulle kunna arbeta med examensarbete då de var ute på sina sjöarbetspass användes lärplattformen Fronter som mötesplats med handledarna och överhandledaren. Kontakten skedde således delvis via Fronter, men i huvudsak via personliga möten.

Förändringar i relation till planering

Initialt utsågs fem lärare¹¹ att delta som handledare och enligt planen skulle varje handledare vara involverad i två examensarbeten under projekttiden. Två av de deltagande lärarna hade inte några examensarbeten att handleda under de första två åren. Sammantaget hade endast tre av handledarna examensarbeten att handleda inom ramen för delprojekt A under hela projekttiden (däremot handledde de examensarbeten inom den reguljära utbildningen).

Enligt projektplanen skulle de handledande lärarna schemaläggas för att ha möjlighet att genomföra projektet enligt den planerade trestegsmodellen. En av projektet största svårighet har varit lärarnas möjligheter till schemalagd medverkan. Denna svårighet fick som konsekvens att det planerade uppbygget med förberedelsemöte, handledning och efterarbete inte var möjligt att genomföra på ett systematiskt sätt. En annan konsekvens av att lärarna inte var schemalagda för deltagande i projektet var att

¹¹ En av de fem handledande lärarna slutade sitt arbete som lärare vid sjöfartsprogrammet under sommaren 2008. En ny lärare involverades som handledare i projektet i december 2009.

de inte alltid hade möjlighet att delta i handledningen av de studerande. I realiteten har överhandledaren haft det övergripande ansvaret för den konkreta handledningen av de externa studerande, speciellt under projektets första två år. Handledande lärare medverkade främst som sakkunniga visavi arbetets innehållsliga aspekter. Ytterligare en faktor som påverkade planeringen av handledarträffarna var att flertalet av de studerande hade en arbetssituation som inte medgav regelbundna träffar.

Vidare var skrivprocessen för de externa studerande avsevärt mer krävande och långsammare än vad som förutsågs i projektplanen. Detta innebar att handledningen har krävt betydligt mer insatser och tagit avsevärt längre tid än vad som planerades. Ett skäl till detta kan härledas till att det under utbildningen före examensarbetet förekommer ytterst få skrivuppgifter eller andra uppgifter som förbereder för den typ av arbete som ingår i examensarbetet. Exempel på sådana moment är t.ex. planering och genomförande av undersökning, rapportskrivning, granskning och presentation av undersökningar. En annan problematik var att de studerande inte hade kunskaper i vare sig Word-hantering eller litteratursökning på Internet, vilket betydde att de studerande fick lägga betydande tid på att lära sig elementär ordbehandling men också att handledarna fick ägna mycket tid åt att visa hur sökning av godkända källor på nätet skulle gå till. Projektets genomförande påverkades även av att de studerande upplevde det som svårt att kombinera arbetsliv med en så stor sammanhållen studieinsats som krävs för att få examensarbetet färdigställt.

Handledarträffar med lärare och studerande genomfördes således till en del *ad hoc* utifrån lärarnas undervisningsfria timmar (här och där i schemat) och studerandes möjligheter att delta under de tider som erbjöds. Stor flexibilitet har krävts av handledande lärare, överhandledaren och de studerande. Eftersom handledningen till stora delar krävde "hands on" handledning var det inte möjligt att som planerat driva samtliga handledningar parallellt under projekttidens två första år. Istället har handledningarna sträckts ut över hela projekttiden.

Lärplattformen Fronter, som var planerad som ett stöd i skrivprocessen, ställde krav både på handledande lärare och på de studerande. Inledningsvis var det trögt att få de studerande att följa studiekamraternas arbeten trots att öppenheten i strukturen syftade till att de studerande skulle kunna följa handledningen och kommentarerna i kamraternas arbeten. Denna öppenhet syftade till att de studerande skulle kunna dra nytta även av kommentarerna till andra studerande. Efter hand tog de studerande med viss försiktighet del av de övrigas arbeten och kommentarer. Några av de handledande lärarna var inte heller vana vid att arbeta i Fronter eller med kommenteringsfunktionen i Word utan ville skriva sina kommentarer för hand i pappersmanus. Detta ledde till att kommunikationen via Fronter varken blev fullt så funktionell eller det stöd som det var tänkt att bli för alla deltagande studerande.

Resultat

Vid projekttidens slut kan vi konstatera att av de 10 externa studerande (de som först antogs till projektet) som initialt antogs till projektet är 8 färdiga med sitt examensarbete. En är i slutfasen av arbetet och den tionde har kommit ungefär halvvägs. Av de tre som senare antogs till projektet är samtliga klara med sina examensarbeten.

Vid projektets start arbetade 7 av de 10 studerande på sjön, en arbetade på land och 2 var arbetslösa. Vid projektets slut hade 5 av de 7 som arbetade på sjön avancerat eller bytt till ett mera eftertraktat sjöarbete. De två arbetslösa tillträdde styrmansarbete omedelbart efter att de tagit sin examen. De tre extra studerande som antogs i ett senare skede till projektet arbetade samtliga på sjön. En av dessa avancerade till överstyrman efter att examensarbetet färdigställts.

Lärofortbildning – delsystem B

Syftet med att inkludera lärofortbildning i projektet var att fortbildningen skulle fungera som stöd för delsystem C. Huvudfokus för fortbildningen var handledning av examensarbeten. Fortbildningen bestod av två delar: en kurs omfattande 30 timmar fördelade på 10 utbildningstillfällen och uppbyggnaden av ett handledarnätverk med handledare inom andra likartade utbildningar.

Enligt projektplanen skulle kursen skraddarsys i relation till de behov Högskolan på Åland, särskilt sjöfartsprogrammet, hade och handledarnätverket skulle planeras i relation till handledare vid t.ex. sjökaptensutbildningen vid Yrkeshögskolan Sydvest i Åbo och vid sjöfartsprogrammet vid Chalmers. Tidsmässigt skulle nätverket planeras under hösten 2009 utifrån de erfarenheter man fått under projektets första år och implementeras under våren 2010. Vidare skulle studiebesök och eventuellt en konferens organiseras som ett led i nätverksbygget.

Mål för delsystem B

I projektplanen sattes följande mål för delsystem B: *fem handledande lärare ska ha genomgått handledarfortbildning och fyra av dem ska uppleva att deras handledningsarbete underlättats. Dessutom ska fyra av fem ingå i ett handledarnätverk.*

Genomförande av delsystem B – handledarutbildning

Handledarutbildningen i delsystem B planerades under hösten 2008. En stor del av planeringsarbetet utgick från finsk pedagogisk forskning relaterad till yrkeshögskolor, liksom från pedagogiskt utvecklingsarbete inom yrkeshögskolorna på fastlandet. Planeringen av fortbildningsinsatsen syftade till att kartlägga vilka riktlinjer finska och finlandssvenska yrkeshögskolor utarbetat i förhållande till examensarbetena, specifikt att identifiera råd, exempel och riktlinjer som bedömdes som möjliga att använda också inom sjöfartsprogrammet vid Högskolan på Åland.

Planeringsarbetet byggde på följande typer av underlag:

- yrkeshögskolornas hemsidor och dokument som fanns tillgängliga via dessa hemsidor¹²
- examensarbeten från olika program, i syfte att få en klarare bild av vad som accepterats som godkända exempel inom liknande utbildningar, men också att kunna jämföra examensarbeten mellan olika program. Även om projektets huvudfokus låg på sjöfartsprogrammet valde vi även sådant som utvecklats inom program som låg nära eller direkt motsvarade de program som erbjuds på Åland
- Undervisningsministeriets texter om yrkeshögskolan i Finland (t.ex. 2002)
- finsk forskning om yrkeshögskolor; sökningen avgränsades till att gälla sådana som berörde examensarbeten i yrkeshögskolan och yrkeshögskolelärares arbete
- didaktiska handböcker utvecklade för yrkeshögskolelärare, samt
- åländska styrdokument för högskolan

Vidare har vi använt kunskap utvecklat i relation till dels våra erfarenheter av handledning av examensarbeten inom yrkeslärofortbildningen på Åland och lärofortbildningarna i Norrköping och Stockholm,

¹² Chalmers: www.chalmers.se Högskolan Dalarna: www.du.se Jyväskylä ammattikorkeakoulu: www.jamk.fi Kymenlaakson ammattikorkeakoulu: www.kyamk.fi Nylands svenska yrkeshögskolan Arcada: www.arcada.fi/sv Satakunnan ammattikorkeakoulu: www.samk.fi Vasa yrkeshögskola: www.puv.fi/sv/ Sjöfartshögskolan i Kalmar (sedan 2010-01-01 en del av Linnéuniversitetet): <http://lnu.se/institutioner/sjofartshogskolan> Yrkeshögskolan Sydvest (sedan 2008-08-01 Yrkeshögskolan Novia): www.novia.fi

liksom från DE-projektet, ett FoU-projekt vi genomförde vid Ålands yrkeshögskola/Högskolan på Åland under perioden 2000-2004 (Berthén, Eriksson & Lindberg, 2006).

Dessa underlag användes också i kursen. En central aspekt i början av kursen bestod av en jämförelse av riktlinjer och förutsättningar för examensarbetet vid likartade utbildningar i Sverige och Svenskfinland. Utifrån de policydokument om och studier av yrkeshögskolan som legat till grund för den grundläggande och fortlöpande planeringen av kursen tog vi fasta på följande fyra aspekter:

- Lärare vid finska yrkeshögskolor som anstälts innan yrkeshögskolorna infördes känner sig främmande för de arbetsuppgifter som relaterar till forsknings- och utvecklingsarbete, men inte i förhållande till undervisning. Många saknar såväl egen forskningsbakgrund som erfarenhet av att genomföra examensarbeten (Auvinen, 2004; Lehtelä & Viitala, 2005).
- Inom ramen för den tidigare institututbildningen fanns inget krav på FoU-arbeten. Examensarbeten har förekommit inom en del program, men kraven har varit andra än de som infördes i och med yrkeshögskolan (UVM, 2002).
- Inom finska yrkeshögskolor har det pågått utvecklingsarbeten med avseende på examensarbetena – bland annat skiljer man mellan olika typer av examensarbeten (produktutveckling, utvecklingsprojekt, evenemang och mer traditionella akademiska arbeten). Dessa kan ses som ett svar på det samhällsuppdrag som yrkeshögskolan fått och som utgör en grund för den politiska förändringen från de tidigare utbildningarna på institutnivå som omvandlades till yrkeshögskoleprogram (UVM, 2002).
- Det finns yrkeshögskoledidaktisk litteratur på finska som innehållsligt skulle kunna fungera som stöd för – också specifikt med avseende på handledning av examensarbeten – men den är publicerad på finska.

För planeringen av handledarkursen gjorde vi följande antaganden: För det första, att det som gällde finska yrkeshögskolelärare även kan gälla för åtminstone en del lärare inom åländska yrkeshögskoleprogram. Detta hade framför allt betydelse i förhållande till vad det kan innebära för lärarna att bli ålagda arbetsuppgifter de inte känner sig ha beredskap för.

För det andra, att den offentliga diskussion som fördes i Finland vid slutet av 1980-talet och början av 1990-talet – om motiven för yrkeshögskolan och dess samhällsuppdrag – knappast varit tillgängliga på samma sätt för åländska lärare (Herranen, 2003; Nummela m.fl., 2008; Salminen, 2001; UVM, 2002). De erfarenheter framför allt finska yrkeshögskoleprogram har fått av genomförda utvecklingsprojekt ligger till grund för deras riktlinjer och råd om examensarbeten. Då dessa huvudsakligen finns tillgängliga på finska via yrkeshögskolornas hemsidor antog vi för det tredje att dessa erfarenheter inte på ett enkelt sätt varit tillgängliga för åländska lärare. Detsamma gäller finsk didaktisk litteratur för yrkeshögskolelärare (Kotila, 2003; Kotila & Mutanen, 2004; Kotila m.fl., 2007, 2008; Rissanen, 2004).

Vår ambition i samband med planeringen av kursen var att kunna balansera mellan åländska lärares behov, de erfarenheter finska yrkeshögskolor utvecklat om examensarbeten, finsk didaktisk litteratur relaterad till examensarbetena och våra egna kunskaper om yrkeshögskolan i Finland, yrkesrelevant skriftbruk (literacy) och erfarenheter av handledning av examensarbeten, C-/fil.kand. och D-/fil.mag-uppsatser i Sverige.

Kursen: handledning av examensarbetet

Den planerade handledarfortbildningen startade våren 2009 och slutfördes hösten 2010 och omfattade 11 kurstillfällen om ca 1,5 timmar per gång. Inbjudan till kursen gick till alla lärare som arbetade som handledare på högskolan för att få tillräcklig bredd, variation och dynamik i kursen. Totalt 14 deltagare från högskolan inklusive bibliotekspersonal påbörjade fortbildningen. På grund av schematekniska problem hade flera av deltagarna svårigheter att lösgöras från undervisning för att delta i en del av de planerade kurstillfällena. Detta ledde till minskat antal deltagare. De fem handledande lärarna från sjöfart deltog i varierande grad i kursen. Beroende av schematekniska problem såsom inbokade lektioner

under kurstillfällena kunde de lärarna ibland inte delta alls och ibland var de tvungna att gå mellan sina egna lektioner och kursens.

Tillfälle 1: Kursen inleddes med en introduktion av yrkeshögskolereformen i Finland, liksom av det förändrade utbildningsuppdrag som yrkeshögskolan fick jämfört med den tidigare institututbildningen. Vidare belystes den motsättning den ursprungliga uppdelningen i forskande och tillämpande högskolor bidrog till, där yrkeshögskolorna i Finland tidigt började arbeta för att yrkeshögskolorna skulle bedriva egen forskning. Sedan följde en genomgång av styrdokumentet för högskolan på Åland med särskilt beaktande av programmål, examensarbeten som en del av utbildningsprogrammen samt bedömning och som jämfördes med motsvarande målen i kursplanen inom ingenjörutbildning, inriktning elektroteknik, vid högskolan i Dalarna i syfte att öppna för andra sätt att förstå examensarbetet än det som var aktuellt ("akademiskt"). Vidare användes information om examensarbeten från yrkeshögskolan i Jyväskylä för att synliggöra de olika typer av examensarbeten som förekommer vid yrkeshögskolorna i Finland, där den traditionellt akademiska studien nämns sist.

Tillfälle 2: Under det andra kurstillfället presenterades några finska examensarbeten från olika program för att tydliggöra hur ett utvecklingsprojekt kunde ta form som examensarbete. Vidare lyftes möjligheten att koordinera flera examensarbeten inom ett projekt – och att få (eller ansöka om) extern finansiering för examensarbetsprojekt. Yrkeshögskolans roll i utvecklingen av och samverkan med det lokala/regionala arbetslivet betonades:

Yrkeshögskolans FoU-arbete

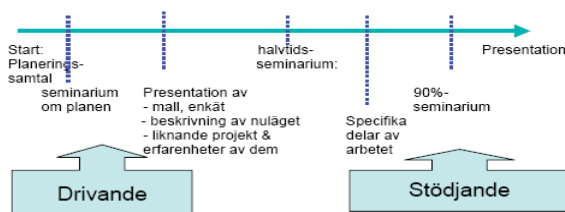
Figur 1: Samverkan för utvecklingen av möjliga projekt.

Vidare belystes en central aspekt av handledningsarbetet vid inledningen av ett examensarbete: att skilja mellan det breda *område* examensarbetet handlar om, vikten av avgränsning, vilket sker genom formuleringen av *syftet* med examensarbetet och slutligen preciseringen i en eller några *frågor* som examensarbetet ska belysa. Frågan om det som lärarna uppfattade som vetenskaplighet problematiserades. Istället lyftes ett kvalitetskriterium som gäller utvecklingsarbeten generellt: att de ska präglas av systematik och var skrivna på ett sätt som gör det möjligt för läsaren att förstå vad som gjorts, hur arbetet genomförts, vilka yrkesmässiga motiveringar som legat till grund och vilka slutsatser man kan dra utifrån arbetet.

Tillfälle 3: Vid detta kurstillfälle betonades behovet av strategier för litteratursökning via olika databaser, men också relevanta vetenskapliga tidskrifter och facktidsskrifter. Vidare introducerades en övergripande bild av handledningsprocessen i relation till handledarens huvudsakliga ansvar under olika skeden av examensarbetet.

Starten (2)

• Tidsplanering

Figur 2:Handledningens syfte i förhållande till examensarbetets olika skeden.

Tillfälle 4: Vid detta tillfälle presenterade Tomas Fellman, programansvarig för Ålands ESF, såväl Ålands EU-program (*Kompetens och delaktighet 2007-2013*) som riktlinjer för ansökningar och bedömning av projektansökningar. Vid det samtal som uppstod efteråt konstaterades två hinder för ansökningar av detta slag: dels att lärarna vid sjöfartsprogrammet inte har erfarenhet av att skriva ansökningar, dels att ansökningar ingår inte i deras arbetsuppgifter utan därför måste göras på egen tid.

Tillfälle 5: Fokus för detta tillfälle låg på utformningen av ansökningar. Denna gång hade lärarna på sjöfartsprogrammet fått andra arbetsuppgifter, varför endast deltagare från ett annat program kom till handledningen.

Tillfälle 6: I samband med det sjätte kurstillfället jämfördes beskrivningar av examensarbetena för Yrkeshögskolan i Vasa med motsvarande för Högskolan på Åland i förhållande till fyra centrala punkter: Syftet med examensarbetet – vad studerande ska åstadkomma, vad slags examensarbeten som framträder av riktlinjerna för studerandes arbete, arbetsprocessen – vilka skeden som lyfts fram i beskrivningen, samt utgångspunkterna för bedömning av examensarbeten. Efter en inledande presentation fördes diskussioner om dessa i förhållande till pågående och avslutade arbeten.

Tillfälle 7: Vid detta tillfälle diskuterades examensarbeten från Kalmar i förhållande till specifika skeden av arbetsprocessen för examensarbetet och handledning i förhållande till dessa. De moment som fokuserades var planering, relationen mellan arbetets syfte, det problem man vill lösa/belysa och valet av metoder, samt vikten av att dokumentera arbetsprocessen.

Tillfälle 8: Under detta kurstillfälle diskuterades några utvalda examensarbeten från yrkeshögskolorna Novia och Vasa i förhållande till styrka och svagheter. Från respektive yrkeshögskola hade exempel på goda arbeten såväl som på svaga men godkända arbeten valts ut av handledare vid respektive utbildning. Syftet med att använda svaga respektive goda exempel på examensarbeten vara att få referensramar för kvaliteten på de examensarbeten som produceras på den institution åländska lärare själva arbetar med. Ytterligare ett syfte var att synliggöra de kriterier för bedömning av examensarbeten som används vid andra lärosäten.

Tillfälle 9: Fokus för det nionde kurstillfället var studentmedverkan i bedömningsprocessen under handledningsseminarierna. Utgångspunkterna för temat var den bedömningsforskning som finns om kamratrespons. Detta har visat sig bidra till att studerande utvecklar en förståelse för bedömningskriteriernas innebörd, vilket i sin tur gör att de också på ett bättre sätt kan styra sina egna examensarbeten (och andra studieuppgifter).

Tillfälle 10: Datainsamling, bearbetning och analys utgjorde fokus för det tionde kurstillfället. Även pågående examensarbeten och handledarnas frågor i relation till dessa aspekter ingick. Vidare användes ett exempel på avrapportering med hjälp av video som utgångspunkt för diskussion om alternativa dokumentationsformer.

Tillfälle 11: Under det sista kurstillfället diskuterades ytterligare exempel på hur video kunde användas som komplement till skriftliga rapporter eller för att avrapportera för en beställare. Denna gång användes tre typer av videodokumentation som exempel.

Genomförande av delsystem B – handledarnätverk

Byggandet av ett handledarnätverk har inte fullt ut genomförts enligt planerna. Under projekttiden har följande steg genomförts.

Steg 1: under hösten 2009 startade ett handledarkollegium bestående av de fem deltagande lärarna på sjöfartsprogrammet. Handledarkollegiet utgjorde steg ett i den mer långsiktiga målsättningen att få till stånd ett nätverk av handledare inom sjöfartsutbildningar. Handledarkollegiet hade tre till fyra schemalagda möten om ca 1,5 timmar per termin och inom ramen för projektet hölls det sista handledarkollegiet i januari 2011. Handledarkollegiemötena utgick från de externa studerandes pågående examensarbeten men också handledning av studerande inom utbildningen. Under dessa möten behandlades problem och frågor, t.ex. vad som kan betraktas som professionsrelevant inom sjökaptensyrket; hur kan man som handledare driva skrivprocessen på ett framgångsrikt sätt; samt vad som kännetecknar ett godkänt examensarbete.

Steg 2: våren 2009 genomfördes två studiebesök varav ett besök till sjökaptensutbildningen vid yrkeshögskolan Novia i Åbo, och ett till Satakunnan Ammattikorkeakoulu i Raumo. Fyra av de fem handledande lärarna från projektet deltog i dessa studiebesök. Den femte läraren var schemalagd med undervisning och hade ingen möjlighet att delta. Syftet med dessa studiebesök var att möta och etablera kontakt med handledande lärare vid andra sjöfartsutbildningar.

För det tredje planerades ett seminarium till vilket handledare från fyra olika nordiska sjöfartsutbildningar inbjöds.

Förändringar i relation till planering

Handledarutbildningen – Även i handledarfortbildningen gjordes förändringar både vad gällde antalet deltagare och schemalagningen av kursen.

Kursen startade våren 2009 och genomfördes under fyra terminer i stället för de planerade tre terminerna. Trots gemensam planering inför varje termin visade det sig att lärarna på sjöfartsprogrammet vid en del av kursdagarna fått andra arbetsuppgifter. Detta löstes genom att det sista tretimmarspasset delades på två 90 minuters pass och förlades till höstterminen 2011. Genom denna justering fanns det utrymme för både innehållsliga inspel och gemensamma samtal om pågående examensarbeten.

För att skapa förutsättningar för kollegiala samtal mellan högskolans olika yrkeshögskoleprogram beslöt styrgruppen att kursen skulle vara öppen även för lärare från de övriga programmen. Ett syfte var att bredda basen för samtalen om handledning av examensarbeten. Ett annat syfte med att erbjuda kursen till flera lärare var att effektivare utnyttja de ekonomiska resurser som satsades på projektet.

Handledarnätverk/handledarkollegium – Vad gäller handledarkollegiet uppstod återkommande problem för någon eller några av de handledande lärarna att delta. Trots att dessa mötestider planerats in i lärarnas arbetsschema med god framförhållning förändrades schemat för lärarna eller dubbelbokningar uppstod som försvårade ett kontinuerligt deltagande.

Studiebesöken – I projektplanen budgeterades för två studieresor till andra sjöfartsutbildningar. Planen var att besöka ett lärosäte i Finland och ett i Sverige. På grund av hög arbetsbelastning bland de handledande lärarna kunde inte studiebesök till både Sverige och Finland genomföras, istället besöktes två olika lärosäten i fasta Finland.

Seminarium – Det planerade seminariet väckte intresse bland de inbjudna utbildningarna men samtidigt indikerades att tidpunkten (slutet av höstterminen 2010) inte var helt lämplig. Seminariet flyttades fram till mars 2011 och en ny inbjudan sändes till utbildningarna. Denna gång med ett upplägg som byggde på dels en videokonferens för att lägga fram gemensamma frågor och problem med handledning av examensarbeten, dels ett seminarium vid sjöfartsprogrammet i Mariehamn. De inbjudna lärarna sjökaptensutbildningarna såg dock ingen möjlighet att delta i vare sig videokonferens eller seminarium.

Resultat

Handledarkursen – Deltagarna i handledarkursen gav vid ett flertal tillfällen positiv respons och gav uttryck för att kursen behandlade centrala frågor av hög relevans för deltagarna. Det framkom även önskemål om att starta ett gemensamt handledarkollegium för hela högskolan. Behov uttrycktes av kursdeltagarna att få möjligheter att diskutera principer för examensarbeten och bedömning av examensarbeten över programgränserna. Dessutom framkom önskemål om tidsmässiga resurser och schematekniska möjligheter för ett närmare samarbete.

Kursen planerades specifikt för Sjöfartsprogrammets lärare men erbjöds även till högskolans övriga lärare inom yrkeshögskoleprogrammen. Totalt har 17 lärare deltagit under några tillfällen. Samtliga av

sjöfartsprogrammets lärare har deltagit mellan 5-8 av de 11 tillfällena. Därutöver har tre andra lärare deltagit regelbundet. Sammantaget motsvarar kursen en lärarfortbildning om drygt 230 mantimmar.

Av de fem lärarna från Sjöfartsprogrammet har ingen haft möjlighet att delta i alla kurstillfällen. De förändringar som gjorts i schemat har inte beaktat på förhand överenskomna kursdatum.

I relation till delsystem B ska fem handledande lärare genomgått handledarfortbildning och fyra av dem ska uppleva att deras handledningsarbete underlättats.

Av den avslutande interna utvärderingsenkäten framgår att fyra av de fem handledande lärarna upplever att handledningsarbetet har underlättats hög utsträckning och att de har fått stöd för sitt handledningsarbete.

Nätverk – Det planerade handledarnätverket i relation till handledare vid t.ex. sjökaptensutbildningen vid Yrkeshögskolan Sydväst i Åbo och vid sjöfartsprogrammet vid Chalmers har vid projektets slut endast inletts.

I planen ingick inte bildandet av ett lokalt handledarkollegium men behovet framstod som stort och därför har ett sådant grundats under projektiden.

System för examensarbeten – delsystem C

Syftet med delsystem C var att skapa ett system som organisatoriskt möjliggör goda förutsättningar för studerande att klara sitt examensarbete inom ramen för utbildningen.

Delsystem C riktades mot identifiering av kritiska aspekter och nödvändiga systemförändringar och planen var att starta detta arbete hösten 2008. Förändringar skulle således utgå både från sådana problemaspekter som identifierats i samband med förprojekteringen och från aspekter som identifierades i samband med delsystem A och delsystem B. Systemdelar som identifierats under förprojekteringen omfattade bl.a.

- schemaläggning av examensarbete
- en projekthandbok för studerande
- en metod- och skrivverkstad
- system för kontakter till rederierna

Centrala aktörer i delsystem C utgjordes av programansvarig, de fem handledande lärarna, sjökaptensstuderande fördelade på tre årskurser och rederianställda däcksbefäl.

Mål för delsystem C

Målet var att minst 80 procent av de sjökaptensstuderande, som är inne i utbildningen vid projekttidens slut (antagna ht 2006-07), ska uppleva att det finns ett tydligt system för hur examensarbetet är organiserat. Dessutom ska följande stödsystem ha utvecklats; 1) inrättande av metod- och skrivverkstad för de studerande, 2) en projekthandbok och 3) ett system för kontakt med rederierna i relation till examensuppdrag (utredningar, utvecklingsarbeten och dylikt).

Genomförande av delsystem C – schemaläggning och stödsystem

Under hösten 2008 planerades tillsammans med programansvarig schematekniska förändringar. Olika organisationsmodeller diskuterades. Ett preliminärt system för organisering av examensarbetet (A) planerades för den grupp sjökaptensstuderande (7 studerande) som förväntades vara klara med sina examensarbeten till julen 2009.

Organisationsmodell A – start våren 2009:

- a) Tre dagar genomfördes våren 2009¹³, en av dessa dagar, april-09, fungerade som introduktion till examensarbetet och de två övriga dagarna, maj-09, utgjorde en metod- och skriververkstad. Få studerande deltog: i introduktionsdagen deltog 5 studerande och i metod- och skriververkstaden deltog 1 studerande (sen information till de studerande).
- b) I augusti 2009, före den egentliga terminsstarten för utbildningsprogrammet, organiserades en inledande studievecka i form av en skriververkstad. Endast två studerande deltog. Enligt de studerande fick de information om den planerade studieveckan först i slutet av vårterminen efter att de redan träffat arbetsavtal med olika rederier vilket innebar att flera var ute på sjötjänstgöring och därmed inte hade möjlighet att delta. De två studerande som deltog i skriververkstaden i augusti deltog därefter i ett intensivt handledningsarbete under höstterminen 2009. En examinerades till julen och den andra presenterade sitt arbete under hösten 2009 och färdigställde arbetet våren 2010. Ingen av de övriga fem studerande i denna grupp färdigställde examensarbete inom ramen för utbildningen.

¹³ Tiderna för dessa aktiviteter var planerade och schemalagda hösten 2008. Informationen från utbildningen till de studerande meddelades dock mycket sent.

För den följande grupp studerande, de som skulle vara klara med sina studier till julen 2010 justerades modell A. I modell B deltog nio studerande.

Organisationsmodell B – start hösten 2009:

- a) En serie om sex schemalagda hela seminariedagar planerades. Av dessa sex genomfördes alla, dock så att tre genomfördes som halvdagar på grund av att annan undervisning också inplanerats. Bengt Malmberg utsågs som ”preliminär kursansvarig”¹⁴. Seminarierien organiserades för att ge tillfälle att systematiskt skapa och pröva en stödstruktur för examensarbetet. Samtidigt kunde en del kritiska aspekter för en fungerande handledning identifieras. Vid slutet av seminarierien hade 7 av de 9 studerande ett preliminärt PM för sitt examensarbete. De hade även tilldelats en handledare. Ett Fronter-rum skapades för att underlätta för handledare och kursansvarig att ha en samlad bild över hur långt de studerande har kommit i processen.
- b) Under våren 2009 genomfördes en metodverkstad under vecka 8¹⁵ och en veckas skrivverkstad i maj. Av de ursprungliga 9 studerande deltog 7 i de båda veckorna (en studerande hade tagit studieuppehåll).
- c) En schemalagd inledande studievecka i form av skriververkstad genomfördes, som i modell A, sista veckan i augusti 2010 före terminsstart. Nästan samtliga studerande deltog. I modell B schemalades examensarbetet sammantaget tre veckor hösten 2010. Av de 7 studerande som aktivt deltog i metod- och skriververkstäderna utexaminerades 6 till julen 2010, en studerande hade kommit ungefär halvvägs med sitt examensarbete och förväntas färdigställa arbetet under våren 2011.

Utifrån erfarenheterna från försöken med organisationsmodell A och B skapades ett första system för examensarbetet som inleddes hösten 2010 för den grupp studerande (16 studerande) som beräknas ta examen julen 2011. Detta system som tidsmässigt omfattar sju veckor består av följande delar:

- Introducerande seminarierie om ca fem heldagar under den tredje terminen före beräknad examen
- En vecka metodverkstad under den andra terminen före beräknad examen
- En vecka skrivverkstad under den andra terminen före beräknad examen
- En vecka skriververkstad veckan före terminsstart under den sista terminen
- Tre veckor schemalagd skrivtid under den sista terminen före beräknad examen

Under projekttiden har ett innehåll för modellens olika schemalagda delar också utprovats. I tillägg till detta har två stödredskap utarbetats:

1. En mall för ett PM
2. En projekthandbok

Projekthandboken är utarbetad utifrån erfarenheterna från delsystemen A, B och C (Berthén, Eriksson & Lindberg, 2011).

Båda dessa redskap är utformade för att fungera i ett system där studerande behöver kunna arbeta självständigt. Det ideala skulle vara att de studerande under sitt första läsår arbetar med någon typ av projektarbete där ett projekt under handledning planeras, genomförs och avrapporteras så att de studerande får en praktisk och konkret erfarenhet av samtliga arbetsmoment som ingår i ett projektarbete. Detta skulle möjliggöra en högre grad av självständighet i examensarbetsprocessen.

System för kontakter till rederierna: Detta systembygge har skett i två steg. Det första steget handlade om en samverkan under 2010 och början av 2011 mellan en extern studerande, en handledare lärare från sjöfartsprogrammet, projektets överhandledare och en rederianställd ansvarig för rederiets säker-

¹⁴ Examensarbetet hade tidigare inte någon formellt ansvarig person. Malmberg hade tidigare några timmar avsatta för information. I projektet påtalades behovet av en formellt kursansvarig och att se examensarbetet som en kurs.

¹⁵ Den vecka är av tradition en undervisningsfri vecka (sportlov) med få lärare närvarande på skolan.

hetsarbete. Samverkan har handlat om att handleda och stöda en extern studerande att producera en handbok för vintersjötrafik som ett uppdrag för rederiet. Manusversion av handboken är för närvarande under sakgranskning av rederiets däcksbefäl.

Steg två i systembygget skedde genom att ett nätverk etablerades. I nätverket ingår dels fem yrkesverksamma däcksbefäl representerande olika åländska rederier och en rederianställd, dels handledande lärare från sjöfartsprogrammet. Ett första konstituerande möte hölls den 14 februari 2011. Nätverkets syfte är att samordna rederiernas och de yrkesverksammans behov av undersökningar, utvecklingsarbeten, projektarbeten med utbildningens och studerandes behov av och intresse för projekt och idéer för examensarbetet. Arbetet i nätverket planeras att ske både genom fysiska träffar och på lärplattformen Fronter. Bengt Malmberg från sjöfartsprogrammet utsågs som sammankallande till två möten per år. I Fronter-rummet ska projekthandboken och färdiga examensarbeten men även pågående studier och projektarbeten finnas och där kan skolan och de yrkesverksamma kommunicera om möjliga nya examensarbeten. Ett lite mer långsiktigt mål är att examensarbeten och förslag på projekt skall göras tillgängliga via sjöfartsprogrammets webbsida.

Förändringar i relation till planering

Enligt projektplanen skulle systembygget med fokus på organisation av examensarbetet planeras och prövas under hösten 2008 och våren 2009 för att införas i full skala under hösten 2009. Detta har i princip genomförts dock med en tidsfördröjning som uppstod på grund av sen projektstart.

På grund av den försenade projektstarten prövades systemet i relation till studerande antagna ht 2006. Implementeringen av systemet har därmed påbörjats i relation till studerande antagna ht 2007.

I relation till utprövning av modell B uppstod oplanerade schemaförändringar som påverkade de handledande lärarnas möjlighet att finnas tillgängliga under de veckor som skrivverkstäderna pågick. Enligt planeringen skulle de studerande ges möjlighet att få handledning av sina handledare under skrivarveckorna eller i nära anslutning. Av olika skäl schemalades några av de handledande lärarna på ett från planeringen avvikande sätt vilket fick som konsekvens att de studerande i vissa fall fick vänta rätt länge innan de fick kommentarer och feedback av sina handledare.

Resultat

Målet var att minst 80 procent av de sjökaptensstuderande, som är inne i utbildningen vid projekttidens slut /.../ska uppleva att det finns ett tydligt system för hur examensarbetet är organiserat.

Slututvärderingen för bedömning av måluppfyllelse har gjorts i relation till den grupp studerande (16 st) antagna hösten 2007. Av de 16 har 14 besvarat den interna utvärderingsenkäten och av dessa uppger 10 att skolan i hög utsträckning arbetar systematiskt för att de studerande ska klara examensarbetet. Två studerande uppger att skolan i ringa utsträckning arbetar systematiskt med detta. Ingen uppger att skolan saknar ett system för examensarbetet. Jämfört med enkätsvaren från gruppen studerande (7 av 8 besvarade enkäten) som antogs hösten 2006 kan en positiv tendens utläsas. Av de 8 var det endast 1 som vid projekttidens slut upplevde att skolan i hög utsträckning arbetade systematiskt med examensarbetet.

Enligt projektplanen skulle även stödsystem för de studerade i form av metod- och skrivverkstad för de studerande och en projekthandbok och ett system för kontakt med rederierna i relation till examensuppdrag utvecklas under projekttiden.

I relation till de övriga stödsystemen konstateras att målen har nåtts. En metod- och skrivverkstad har implementerats. En handbok har producerats och ett nätverk med rederianställda har etablerats.

Diskussion och råd för fortsatt utveckling

Detta avsnitt inleds med en sammanfattande diskussion om måluppfyllelse. Därefter presenteras en granskning av de problem som uppstått under projekttiden och som på olika sätt påverkat måluppfyllelsen. I anslutning till problemanalysen presenteras råd och förslag för en fortsatt utveckling av ett funktionellt system för examensarbeten. Dessa råd utformas så att de, i tillämpliga delar, också kan vara vägledande för examensarbetet vid högskolans övriga utbildningsprogram och eventuellt också för examensarbeten inom andra professionsutbildningar på högskolenivå.

Projektets övergripande mål var att utforma och pröva ett system för examensarbetet som ökar förutsättningarna för att studerande som påbörjar sina högskolestudier också fullföljer dem och tar ut en examen. Systemet som utformats bygger på en modell som består av tre delar:

1. De studerande erbjuds en serie handledda seminarier och metodverkstäder tre terminer före beräknad examen. Under dessa seminarier får de studerande stöd och hjälp att utforma och planera sin studie/sitt projekt¹⁶.
2. Tid för examensarbetet¹⁷ schemaläggs i en sådan omfattning och så sammanhållet att arbetet kan genomföras under två (högst tre) terminer.
3. Ett handledarkollegium etableras, som ansvarar för såväl utvecklingen av *kursen* examensarbete (examensarbetet som en del av utbildningsprogrammet ska rimligen ha samma status som övriga kurser) som för den interna handledarkompetensen.

Måluppfyllelse i sammanfattning

Delsystem A: Det kvantitativa målet för delprojekt A var att minst 80 procent av de studerande som antogs till projektet¹⁸ skulle kunna ta ut sin examen inom projekttiden.

Av de 13 externa studerande som ingått projektet har vid utgången av projekttiden¹⁹ 11 tagit examen, vilket motsvarar ca 84 procent. En av de resterande externa studerande beräknas vara klar med sitt examensarbete under våren 2011 och den sista av de externa deltagarna är tillfälle för vid rapportskrivningen ungefär halvvägs i arbetet. Även om det kvantitativa målet uppnåtts med marginal kan konstateras att det var en hel del problem på vägen. Det största problemet var att de studerandes erfarenheter och kompetens att planera, genomföra och dokumentera ett projekt eller en studie var mycket otillräcklig²⁰ vilket krävde en annan typ av handledning än vad lärarna hade kompetens för. Det krävdes således en betydligt mera omfattande handledning än planerat.

Från början planerades en modell där högskolans handledare skulle få stöd i sin handledning i form av ”handledning på handledning” av överhandledare Diana Berthén. Det främsta hindret för realiseringen

16 Den nuvarande kurs i forskningsmetod bör knytas närmare kursen examensarbete och ge redskap för systematiska undersökningar/projekt. Däremot bör kursen svenska 2 rimligen ligga betydligt tidigare i utbildningen och då relatera till andra skriftliga uppgifter av sådan karaktär att de förbereder de studerande. Av tradition har svenska 2 legat sent i utbildningen och haft en funktion av att diskutera möjliga examensarbeten, något som skapat vissa problem i försöken att förstå möjliga professionsrelevanta arbeten.

17 Att examensarbetet inte är inplanerat som en del av studierna är ovanligt i andra utbildningar. Vanligen genomförs examensarbetet under en sammanhållen period som möjliggör för de studerande att genomföra examensarbetet på heltid eller deltid. Examensarbetet är vanligen planerat som en sammanhållen kurs omfattande såväl lärarresurser och tidsmässiga resurser.

18 Av olika skäl antogs under projektets gång ytterligare tre externa studerande, en hösten 08, en hösten 09 och en våren 10.

19 Projekttiden förlängdes med tre månader och avslutades 31 mars 2011.

20 På basis av intervjuerna i förstudien och studier från andra professionsutbildningar utgick projektledningen vid projektplaneringen från att de studerande skulle ha begränsade erfarenheter och kompetenser nödvändiga för ett examensarbete. När handledningsarbetet inleddes framkom att flera av de externa studerande inte alls hade några erfarenheter av relevans för att genomföra de olika delarna i examensarbetet.

av denna modell var att lärarnas tider inte kunde koordineras med överhandledarens tider, d.v.s. det var inte möjligt att schemalägga lärarnas arbete i så god tid att en koordinering var möjlig detta trots att överhandledaren i god tid före schemalaggningsen gav alternativa tider. Det i kombination med att de externa studerandes arbetssituation inte alltid medgav en handledning på arbetstid och/eller terminstid. I realiteten har överhandledaren haft huvudansvaret för samtliga externa studerande. Handledande lärare har framför allt bidragit med sin sakkunskap. En av de studerande, som under projekttiden var bosatt i Stockholm, har helt och hållet handledts av överhandledaren. Under slutet av projekttiden tog ett par av de handledande lärarna ett allt större initiativ också gällande handledningen av de externa studerande.

Delsystem B: I relation till delsystem B ska fem handledande lärare ha genomgått handledarfortbildning och fyra av dem ska uppleva att deras handledningsarbete underlättats. I en avslutande intern enkät (Bilaga 1) uppger samtliga handledande lärarna att de deltagit i handledarutbildningen med stor (mer än 8 träffar) eller rätt stor regelbundenhet (mellan 5 och 8 träffar). En har deltagit sporadiskt, främst på grund av att han varit schemalagd och därmed förhindrad att delta. Av enkäten framgår även att fyra av de fem handledande lärarna upplever att deras handledningsarbete har underlättats hög utsträckning och att de har fått stöd för sitt handledningsarbete. I målen angavs även att fyra av fem ska ingå i ett handledarnätverk. Ett handledarnätverk mellan olika sjöfartsutbildningar är vid projektets slut ännu inte etablerat. Ett lokal handledarkollegium har däremot etablerats och samtliga fem handledande lärarna har deltagit i dessa möten.

Målen för delsystem B kan ses som uppfyllda, med undantag för bildandet av ett externt handledarnätverk.

Delsystem C: I relation till delsystem C ska 80 procent av de sjökaptensstuderande som är inne i utbildningen vid projekttidens slut (antagna ht 2006-07) uppleva att det finns ett tydligt system för hur examensarbetet är organiserat. Dessutom ska följande stödsystem ha utvecklats; 1) ett system för kontakt med rederierna i relation till examensuppdrag (utredningar, utvecklingsarbeten och dylikt) 2) en projekthandledningsbok, 3) inrättande av metod- och skrivverkstad för de studerande.

Målen för delsystem C kan ses som uppfyllda.

Identifierade problem vanliga även inom andra professionsutbildningar

De problem vi erfarit genom projektet är inte unika för lärarna på Sjöfartsprogrammet vid Högskolan på Åland. Studier av professionsutbildningar i såväl finska yrkeshögskolor som svenska högskolor visar liknande problematik. I Finland brottas lärarna vid yrkeshögskolorna med de nya uppdrag som övergången från utbildning på institutnivå till yrkeshögskola medfört (Auvinen, 2004; Lehtelä & Viitala, 2005). Liksom lärarna på Åland finns det lärare som upplever att de varken har erfarenhet av eller blivit förberedda för den typ av arbete som handledning av examensarbeten innebär. Både i Sverige och i Finland finns det studier som pekar på att införandet av professionsutbildningar i högskolan bland annat medfört ökade krav på de studerandes skriftbruk: studerande förväntas både läsa och skriva andra typer av texter än vad som var fallet tidigare (Lyytinen m.fl., 2008). Arbetslivsstudier visar att detta krav även kan kopplas till förändrade arbetsuppgifter: först automatiseringen och senare datoriseringen är faktorer som resulterat i ett ökat skriftbruk. Likaså har företagets intresse för kvalitet som konkurrensmedel bidragit till att kvalitetsledningssystem införts. Detsamma gäller samhällets intresse för miljöaspekter kopplade till produktion, med påföljd att olika miljöledningssystem utvecklats. Företagen har insett möjligheten att framhålla miljöansvar som konkurrensmedel. Dylika förändringar i arbetslivet påverkar arbetsuppgifterna på alla nivåer (Lindberg, 2007; Tynjälä m.fl., 2003), men specifikt för arbetsuppgifter på olika ledningsnivåer är att dokumentationen ökar, liksom förväntningar på att personer i ledande ställning ska kunna genomföra eller medverka i och avrapportera utvecklingsprojekt (UVM, 2002). Flera högskolor har sett att detta ställer krav på det pedagogiska arbetet och påbörjat sådana utvecklingsarbeten där man infört antingen problembaserat lärande (PBL),

projekt eller case-metoden som en aspekt av utbildningen där metoden i sig förväntas bidra med väsentliga kompetenser (Lindberg, 2005).

I relation till detta är det intressant att notera att även mycket små insatser för att stödja de studerande i examensarbetet ger goda resultat. Under prövningen av de olika organisationsmodellerna i delsystem C kan vi se att det två studerande som deltog i de planerade insatserna (modell A) också blev klara med sitt arbete inom ramen för utbildningen. Av de studerande som deltog i modell B var 6 av 8 klara med sina examensarbeten inom ramen för utbildningstiden. Detta kan ses som en indikator på att även system som inte är fullt utvecklade kan vända de tendenser som har varit dominerande sedan denna typ av examensarbeten infördes.

Problemanalys och råd och förslag

Den största utmaningen för genomförandet av delprojekt A och B har i första hand handlat om lärarnas möjligheter att medverka i projektet. Skälen till detta är mångfacetterade. Grovt kan de delas in i

- a) attityder till examensarbete bland personal och studerande,
- b) handledande lärares erfarenheter och kompetenser relaterat till examensarbete,
- c) schematekniska aspekter,
- d) utbildningens pedagogiska utformning och
- e) examensarbetets anknytning till sjöfartsnäringen

Attityder till examensarbete

I samband med förprojekteringen och i projektets inledande skede fanns bland såväl lärare som studerande en inställning som präglades av motstånd till examensarbetet: det sågs som ett onödigt inslag som i första hand tog tid från viktigare utbildningsmoment. I relation till utbildningens ledning och styrning framstod examensarbetet också som något mindre viktigt. I samband med förprojekteringen konstaterades att det i examensordningen anges att målet med examensarbetet bland annat är att de studerande ska visa att de kan ”driva ett projekt under en bestämd tid *parallellt med de övriga studierna*” (vår kursivering)²¹. I samband med förprojekteringen konstaterades att det i examensordningen ges att målet med examensarbetet bland annat är att de studerande ska visa att de kan ”driva ett projekt under en bestämd tid parallellt med de övriga studierna”. Med beaktande av att examensarbete beräknas omfatta 400 timmars arbete (inkl presentation och mognadsprov) och att skrivningen ”parallellt med” i huvudsak uttolkats som att detta ska ske på studerandes egen tid samtidigt som övrig undervisning upptar ca 36-40 timmar i veckan, utgör detta en ohållbar situation för de studerande. I början av projektet uppgav de studerande som var inne i utbildningen att de endast hade enstaka håltimmar och lov till sitt förfogande för att genomföra examensarbetet. De externa studerande uppger att motsvarande förhållande gällde under deras utbildning.

I slutet av projektet kan vi se tendens till en förändrad inställning till examensarbete både bland handledande lärare och bland de studerande som nu är inne i systemet jämfört med de studerande som avslutade sina studier 2010 (se bilaga 1 – intern slututvärdering).

²¹ I projektets inledning påtalade Living det orimliga i målskrivningen för högskolans ledning som då gav besked om att skrivningen skulle strykas ur styrdokumentet. Av oklara skäl blev den utlovade ändringen inte realiserad utan kvarstår fortfarande.

- Uppfattningar om vad ett examensarbete kan vara och dess betydelse behöver återkommande diskuteras och problematiseras både i ledningen och i kollegiet²²
- Styrdokumentet behöver revideras för att tydliggöra examensarbetets betydelse
- Examensarbetet bör få status som kurs likställt med andra kurser med schemalagd sammanhållen tid för arbete och handledning

Handledande lärares kompetenser

Eftersom den typ av examensarbete som nu ingår i utbildningen har införts relativt sent är det flera av de handledande lärarna som saknar egna erfarenheter av att skriva ett liknande arbete. Flertalet av lärarna har också sin sjökaptensutbildning från tiden före bildandet av yrkeshögskola. Detta sammantaget kan ses som ett skäl till att lärarna uppfattat den så kallade *akademiseringen* av utbildningen som obegriplig och onödig. Det motstånd vi till en början upplevde kan förstås mot utbildningens tidigare karaktär och lärarnas erfarenheter och kompetenser. Detta har också betydelse för lärarnas uppfattningar om typen av examensarbete. Ett akademiskt examensarbete uppfattades av de flesta i projektets inledning som ett skrivarbete där referenser och skrivningar bara skymde det som var centralt och viktigt. Lärarna fäste stor vikt vid att akademiseringen uteslöt vissa typer av arbeten och att det mest handlade om strukturer och formalia. Dessa föreställningar utgjorde ett av det mest centrala inslaget i den handledarutbildning som anordnades under delsystem B. Vidare kan vi notera att lärare som haft möjlighet att å den ena sidan följa handledningsprocessen med en eller flera studerande från början till slut med stöd av överhandledning och å den andra har deltagit handledningskollegiet har fått en mera nyanserad bild av vad ett systematiskt genomfört professionsrelevant examensarbete kan innebära.

Problemen under projektet har varit att alla fem handledande lärare inte fullt ut har kunnat delta i de tre kompetenshöjande momenten i projektet (kursen, överhandledning, handledarkollegiet).

- Handledarkollegiet bör institutionaliseras och schemaläggas
- Ett externt handledarnätverk för liknande utbildningar bör byggas upp utifrån de initierade kontakterna
- Extern överhandledning kan vara behövlig tills lärarkollegiet utvecklat tillräcklig kompetens och systemet för examensarbetet är tillräckligt utvecklat och etablerat

Utöver dessa råd kan vi konstatera att det finns ett behov av att utveckla förutsättningar för gemensamma bedömningsdiskussioner för samordning av tolkning av kriterier. Vidare behövs det föras en diskussion om lämpligheten att handledare är examinators. Önskvärt är således ett system där handledare och examinators är åtskilda. Med en sådan uppdelning kan en större studenttröttsäkerhet uppnås. Detta kan även ses som en kvalitetsindikator.

Schematekniska problem

De schematekniska problemen är i huvudsak av två slag. Ett ständigt förändrat schema och examensarbetets plats i utbildningen och på schemat. Det ena hör samman med att det planerade schemat ändras med kort varsel. För projektets del har detta, som framgått tidigare, inneburit hinder för handledande lärares deltagande i projektet. Bortsett från projektet kan ett schema med återkommande förändringar från vecka till vecka ses som ett allvarligt hinder för lärarnas framtida handledningsuppdrag men också i relation till möjligheterna att etablera det system för examensarbetet som prövats. Under projektet har vi återkommande brottats med problem som kan hänföras till att handledande lärare under kritiska

²² En av lärarna, Bengt Malmberg, skrev under projektet ett examensarbete inom yrkeslärarutbildningen. Fokus i detta arbete var bakgrunden till införandet av examensarbetet (tidigare seminariearbete) i sjöfartsutbildningen. Detta arbete och de erfarenheter arbetet gett upphov till kan utgöra ett bra underlag för fortsatta diskussioner om olika aspekter i nuvarande examensarbete (Malmberg, 2010).

faser i examensarbetsprocessen inte varit tillgängliga²³ för de studerande. Om handledningsprocessen ska ges förutsättningar att vara drivande och stödjande bör handledningen kunna säkerställas.

Eftersom sjöfartsutbildningen av tradition och med hänvisning till sjöpraktik genomförs på en komprimerad tid är det svårt att kunna skapa en sammanhållen tid i schemat som samtidigt ger möjlighet till handledning, d.v.s. en tid som inte utgörs av tider när lärarna text har lov eller som ligger före eller efter terminsstart eller på håltimmar. Den största utmaningen för byggandet av ett system har således varit att skapa av en något mera sammanhållen tid för examensarbetets genomförande. Detta är även framöver en av utbildningens större utmaningar, dels för att examensarbetets tänkta 10 veckor inte kan realiseras inom tiden för utbildningen och dels för att de 6 eller 7 veckor²⁴, som idag frigjorts för examensarbetet schematekniskt är utspridda över tre terminer, inte kan ses som tillräckligt goda förutsättningar för att alla studerande ska ha möjlighet att klara av att genomföra examensarbetet inom ramen för utbildningen.

- Rutiner kring schemaläggning behöver generellt utvecklas för att säkerställa systemet för examensarbetet och för att säkerställa en systematisk handledning
- Handledningen bör kunna planeras i ett långsiktigt och stabilt schema
- Utveckla förutsättningarna för att examensarbetet fullt ut ges utrymme i utbildningen på halv eller kvartsfart

Utbildningens pedagogiska utformning

Ett av de problem som uppdagades i samband handledningen av de externa studerande var att de i princip aldrig under utbildningstiden haft möjlighet att utveckla kompetenser att planera, genomföra och avrapportera projekt eller liknade arbeten. Undervisningen domineras enligt de studerande av lärarledda lektioner där de studerande antingen skrivit av text enligt lärarens anvisningar eller fått material duplicerat. De texter de behövt producera under utbildningen har således varit mycket begränsade. Likaså har undervisningen haft få eller inga inslag av projektarbete eller andra former av så kallade studentaktiva arbetsformer. Beredskapen att i slutet av studietiden och till största delen på egenhand skriva ett större arbete har således inte varit speciellt stor. De handledande lärarna uppgav också att de inte hade den typen av erfarenheter som behövdes för att handleda oerfarna skribenter.

De otillräckliga erfarenheter av att planera, genomföra och skriftligt avrapportera ett arbete som de externa studerande hade, ställde högre krav på såväl handledande lärares som på överhandledarens insatser. Detta innebar att det som normalt innefattas med handledning utmanades både tidsmässigt och innehållsligt. Även de studerande som i relation till delsystem C har deltagit i projektet hade otillräckliga erfarenheter från utbildningen för att vara väl förberedda för examensarbetet.

Vår bedömning är att examensarbetet även framöver kommer att vara en stötesten för de studerande om inte det pedagogiska arbetet förändras i riktning mot mera uppgifter och arbetsformer som utveckla sådana kompetenser som behövs för examensarbetet.

- Förändra det pedagogiska arbetet i utbildningen så att studerande ges möjlighet att utveckla kompetenser av betydelse för examensarbetet (behövliga även i ett kommande yrkesliv)

23 Ett skäl till detta har varit lärarnas egen sjötjänstgöring, som är nödvändig för upprätthållande av kompetens men som borde kunna planeras in så att det inte sammanfaller med handledningsuppdrag.

24 För de åtta studerande som var beräknade att ta examen i december 2010 schemalades sammantaget ca sju veckor fördelat på tre terminer vilket tillsammans med de mera systematiska handledningsinsatserna som utvecklats och prövats resulterade i att sex studerande har avlagt examen. Det finns således en tydlig indikation på att schemalagd tid och systematisk handledning kan bidra till att studerande klarar av sitt examensarbete. Målet torde vara att kunna schemalägga 9-10 veckor av utbildningstiden. För den grupp studerande som var beräknad att ta examen julen 2010 schemalades ca fem dagar under hösten 2009 för upptakt av examensarbetet. Vidare schemalades två veckor på våren 2010 och sammantaget ca fyra veckor på hösten 2010.

- Kursansvarig lärare bör utses med ansvar för drivandet och utvecklingen av lärarnas kollegiala handledningsarbete
- Metodkursen bör samordnas innehållsligt och tidsmässigt så att den utgör en del av systemet för examensarbete

Examensarbetets anknytning till sjöfartsnäringen

Ett annat pedagogiskt problem som identifierats under projektet handlar om föreställningar om vad ett examensarbete kan handla om. Av tradition har studerande i huvudsak på egen hand fått fundera ut vad de vill ”skriva om”. Förslagen har sedan godkänts av programansvarig. En pedagogisk utmaning är att utbildningen under utbildningstiden kan hjälpa studerande att identifiera möjliga professionsrelevanta examensarbeten. Ett centralt led i detta utgörs av utbildningens samverkan med sjöfartsnäringen.

- Samarbete med sjöfartsnäringen kring framtagande av projekt och andra studier av relevans för professionsrelevanta examensarbeten bör vidareutvecklas

Referenser

- Ahonen E. (2005). *Konetekniikan koulutuksen arvioinnin seuranta*. Korkeakoulujen arviointineuvosto verkkojulkaisuja 4:2005.
- Auvinen, P. (2004). *Ammatillisen käytännön toistajasta monipuoliseksi aluekehittäjäksi? Ammattikorkeakoulu-uudistus ja opettajan työn muutos vuosina 1992-2010* [Från yrkesreproducent till regionutvecklare? Yrkeshögskolereformen och förändringar i lärares arbete 1992-2010]. Joensuu yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 100. (Doktorsavhandling).
- Berthén, D., Eriksson, I., & Lindberg, V. (2006). *Yrkeshögskolelärare i lära: Att guida högskolestuderande till studierelevanta läs- och skrivstrategier*. Projektrapport från Högskolan på Åland nr 1. Mariehamn.
- Berthén, D., Eriksson, I. & Lindberg, V. (2011). *Projekthandbok för sjöfartsutbildningen*. Mariehamn: Högskolan på Åland & Living V&I AB.
- Herranen, J. (2003). *Ammattikorkeakoulu diskursiivisena tilana. Järjestystä, konflikteja ja kaaosta* [Yrkeshögskolan som diskursivt rum. Ordning, konflikter och kaos]. Kasvatustieteellisiä julkaisuja no. 85. Joensuu yliopisto.
- Högskoleverket (2002). *Tekniskt sett. Högskoleingenjörer, kartläggning och enkätstudie*. Högskoleverkets rapportserie 2002: 27R.
- Kotila, H. (red), (2003). *Ammattikorkeakoulupedagogiikka. Ajankohtaisia puheenvuoroja* [Yrkeshögskolepedagogik. Aktuella anföranden]. Helsinki: Edita.
- Kotila, H. & Mutanen, A. (red), (2004). *Tutkiva ja kehittävä ammattikorkeakoulu* [Den forskande och utvecklande yrkeshögskolan]. Helsinki: Edita.
- Kotila H., Mutanen A., & Kakkonen M-L. (2008). *Opetuksen ja tutkimuksen kiasma* [Examensarbetet som chiasma mellan undervisning och forskning]. Helsinki: Edita Publishing.
- Kotila, H., Mutanen, A., & Volanen, M. V. (2007). *Taidon tieto* [Handens kunnande]. Helsinki: Edita.
- Lehtelä, P-L. & Viitala, T. (2005). *Clarifying Vocational teachers' Professional thinking in Oulu Polytechnic*. 30th Annual Conference ATEE, Amsterdam 22-26 october 2005.
- Lindberg, V. (2005). Svensk forskning om bedömning och betyg 1990-2005. *Studies in Educational policy* 2005:1 (e-tidskrift).
- Lindberg, V. 2007. *Skriftspråklighet inom yrkesutbildning och arbetsliv – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Lindberg-Sand, Å. & Askling, B. (1991). *Examination som kvalitetskontroll i högskolan*. Stockholm: Allmänna förl.
- Lyytinen, A. & Marttila, L. (2009). Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystoiminta – rajoja, rakenteita ja yhteistyötä [Yrkeshögskolornas FoU-arbete – gränser, strukturer och samverkan]. *KeVer-verkkolehti, Vol. 8, No 9*. (e-tidskrift).
- Lyytinen, A., Marttila, L., & Kautonen, M. (2008). *Tutkimus- ja kehitystoiminnan haasteita ja mahdollisuuksia monialaisissa ammattikorkeakouluissa* [Utmaningar och möjligheter med forsknings- och utvecklingsarbete i yrkesskolor med flera program]. Työraportteja 2/2008. Tampereen yliopisto: Tieteen-, teknologian- ja innovaatiotutkimuksen yksikkö. (Arbetsrapport).
- Malmberg, B. (2010). *Sjökaptenutbildningen på Åland. En studie av examensarbetets införande, utveckling och följdverkningar*. Pedagogiska fakulteten, Vasa, Åbo Akademi. (Vetenskaplig fackuppsats, 83928).

- Nummela, P., Friman, M., Lampinen, O., & Volanen, M. V. (2008). *Ammattikorkeakoulut ja sivistys* [Yrkeshögskolorna och bildning]. Opetusministeriön julkaisuja 2008:34. Helsingfors: Undervisningsministeriet.
- Perin, D., Keselman, A., & Monopoli, M. (2003). The academic writing of community college remedial students – Text and learner variable. *Higher Education*, 45 (s. 19-42).
- Rissanen, R. (2004). Asiantuntijatyön kehittämisen metodit opinnäytetyön haastena [Metoder för att utveckla expertis som utmaning för examensarbetet]. Ingår i H. Kotila & A. Mutanen, red., *Tutkiva ja kehittävä ammattikorkeakoulu* (s. 196-209). Helsingfors: Edita Publishing.
- Salminen, H. (2001). *Suomalainen Ammattikorkeakoulu-uudistus opetushallinnon prosessina. Koulutussuunnittelu valtion keskushallinnon näkökulmasta* [Den finska yrkeshögskolereformer som en process inom undervisningsförvaltningen. Utbildningsplanering ur ett statligt centralstyrelsensperspektiv]. Helsingfors: Undervisningsministeriet. (Doktorsavhandling)
- Tynjälä, P., Välimaa, J. & Sarja, A. (2003). Pedagogical perspectives on the relationships between higher education and working life. *Higher Education* 46 (147–166).
- UVM, Undervisningsministeriet (2002). *Background Report - Polytechnic Education in Finland*. http://www.oecd.org/topicdocumentlist/0,3448,en_33873108_33873360_1_1_1_3_37455,00.html (hämtad 2008-11-19)
- Virolainen, M., Vuorinen, P., Stenström, M-L. & Valkonen, S. (2011). *Prolonged and successful degree earning in higher education*. Paper presenterat vid NFPP:s 39. kongress vid University of Jyväskylä, Finland.
- Vuorinen, P. & Valkonen, S. (2003). *Ammattikorkeakouluun vai yliopistoon? Korkeakoulutukseen hakeutumisen orientaatiot* [Till yrkeshögskolan eller universitetet? Vilken sökande väljer vad?]. Tutkimuslauseita 18. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Vuorinen, P. & Valkonen, S. (2001). *Opintojen keskeyttäminen ammattikorkeakoulussa oppilaitoksen näkökulmasta* [Studieavbrott i yrkeshögskolan ur läroanstaltens perspektiv]. Tutkimuslauseita 14. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Westlund, E. (2001). *Undervisnings- och utbildningsplanering – för vem. En studie av ingenjörutbildning vid en svensk högskola*. Uppsala studies in Education 96 (Doktorsavhandling).

Bilaga 1

Deltagande externa studerande

Enkäten delades ut till 10 av de externa studerande som i slutet av projektet fortfarande höll på med examensarbetet eller just hade blivit klara och 7 av dessa 10 har besvarat enkäten vid en gemensam träff den 10 december 2010 (tre kunde inte närvara pga tjänstgöring).

I vilken utsträckning deltar du examensprojektet	Antal studerande
a. i hög utsträckning	6
b. i ringa utsträckning	1
c. inte alls	-
Vilken betydelse upplever du att examensprojektet har för att du ska bli färdig med ditt examensarbete	
a. det är av avgörande betydelse	6
b. det har en viss betydelse	1
c. ingen, jag skulle kunna fixa examensarbetet på egen hand	-
När bedömer du att du blir klar med ditt examensarbete besvaras endast av de fyra som vid denna tidpunkt inte är klara med examensarbetet	
a. Inom 2010	3
b. Under våren 2011	1
c. Under hösten 2011	-
d. jag tror inte att jag kommer att bli klar över huvudtaget	-
Hur fungerar (fungerade ²⁵) stödet du får (fick) från Diddi [Diana Berthén]	
a. mycket bra	7
b. rätt bra	-
c. inte speciellt bra	-
d. jag har inte fått något stöd från henne	-
Hur fungerar (fungerade) stödet du får (fick) från din handledare på skolan	
a. mycket bra	3
b. rätt bra	1
c. inte speciellt bra	1
d. jag har inte fått något stöd från honom	2

25 Tre studerande hade tagit examen vid tillfället för enkäten.

Beskriv vad du idag ser som de främsta orsakerna till att du inte blev klar med examensarbetet under din utbildning.

- -Jag hade ju redan styrmansbrevet och det krävdes mycket praktik till innan nästa behörighetsbrev så jag såg ingen brådska med att få det klart
  - -Hade fast jobb under utbildningstiden och behövde mera sjötjänsttid och examen för att få högre behörighet. Tanken var att göra examensarbetet under den första tiden jag jobbade till sjöss efter skolan.
  - -Inkompetenta handledare från skolans sida
-Motivationsbrist & dåligt engagemang från egen sida var största problemet.
  - -Handledningen från skolan.
  - -Saknad struktur från skolan. Tidsbrist. Lättja.
-
- Beskriv vad du uppfattar att skolan borde göra för att alla / flertalet ska kunna skriva sina examensarbeten inom ramen utbildningen.
    - Skolan borde ge mera tid för slutarbetet.
    - Se till att de kommer igång med arbetet.
    - Anställ Diddi!
    - Jobba med pedagogisk förståelse bland handledarna på skolan så att de lär sig handleda enligt standard i högskolevärlden.
    - Se till att eleverna får ämnesvalet gjort tidigt. Aktiv handledning speciellt viktigt i tidigt skeda av projektet.
    - Mera kunskap till lärarna. Bättre handledning i skolan.
    - Bättre struktur. Bättre engagemang.

SK 5 (planerad examen ht 2010)*Sammanställning enkätsvaren*

I vilken utsträckning har du deltagit i undervisning som berör examensarbetet

a. i hög utsträckning	studerande
b. i ringa utsträckning	–
c. inte alls	–

I vilken utsträckning uppfattar du att skolan arbetar systematiskt för att ni ska klara examensarbetet

a. i hög utsträckning	1 studerande
b. i ringa utsträckning	5 studerande
c. inte alls	1 studerande

Vad är din uppfattning om värdet av att skriva ett examensarbete

a. Det är ett viktigt inslag i min utbildning	4 studerande
b. Det är inte ett speciellt viktigt inslag	3 studerande
c. Det är ett onödigt inslag	–

När bedömer du att du är klar med ditt examensarbete

a. Inom ramen för utbildningen	6 studerande (klara ht10)
b. En termin efter utbildningen	1 studerande
c. Två eller tre terminer efter utbildningen	–
d. Jag tror inte att jag blir klar överhuvudtaget	–

Hur fungerar stödet du får från din handledare på skolan

a. mycket bra	1 studerande
b. rätt bra	4 studerande
c. inte speciellt bra	1 studerande
d. jag har inte fått något stöd från honom	1 studerande

Hur fungerar stödet du fått från projektet Sjökaptenen i hamn

a. mycket bra	3 studerande
b. rätt bra	1 studerande
c. inte speciellt bra	1 studerande
a. jag har inte fått något stöd från honom	2 studerande

Beskriv vad du uppfattar att skolan borde göra för att alla /flertalet ska kunna skriva sina examensarbeten inom ramen utbildningen.

- Ingen kontaktperson, man vill veta mera om allting.Handledare MÅSTE också engagera sig då de får betalt!!
  - Det har varit lite ojämnt mellan handledarna. Jag har varit nöjd, men jag har sett andra ... Det ska inte bero på vilken handledare man får.
  - Klara riktlinjer vid t.ex. datainsamling. Under träffarna är det lite den som skriker mest får hjälp.
  - Dubbla kurser gör det hela mycket frustrerande i början! Det borde räcka med Diana! (Erik) Emeritus Kurt Wallers kurs ger inte ”kött” på benen för att sen skriva! Förstod inte att den ens hade den funktionen som förebyggande till examensarbetet.
- Eleverna trissas snabbt upp i ett rasande tempo i examensarbetet och det vore angenämt om även handledaren höjde tempot, veckor av väntan på kommentarer är inte OK!
- Fortsätta med projektet.
  - Skaffa rutiner och börja tro på eleverna.

SK 4 (planerad examen ht 2011)

Hösten 2010 inleddes arbetet med SK4. Sammanlagt 16 studerande har ingått i projektet och av dessa var 14 närvarande när enkäten vid ett möte i november 2010 delades ut.

Sammanställning av enkätsvaren

I vilken utsträckning har du deltagit i undervisning som berör examensarbetet

a. i hög utsträckning	11 studerande
b. i ringa utsträckning	1 studerande
c. inte alls	–

I vilken utsträckning uppfattar du att skolan arbetar systematiskt för att ni ska klara examensarbetet

a. i hög utsträckning	10 studerande
b. i ringa utsträckning	2 studerande
c. inte alls	–

Vad är din uppfattning om värdet av att skriva ett examensarbete

a. Det är ett viktigt inslag i min utbildning	7 studerande
b. Det är inte ett speciellt viktigt inslag	4 studerande
c. Det är ett onödigt inslag	2 studerande

I vilken utsträckning uppfattar du att du/ni har fått stöd att skriva din/er PM

a. i hög utsträckning	11 studerande
b. i ringa utsträckning	3 studerande
c. inte alls	–

När bedömer du att du är klar med ditt examensarbete

a. inom ramen för utbildningen	13 studerande
b. en termin efter utbildningen	1 studerande
c. två eller tre terminer efter utbildningen	–
d. jag tror inte att jag blir klar överhuvudtaget	–

Beskriv vad du uppfattar att skolan borde göra för ytterligare underlätta för .

- Examensarbetet är jätteviktigt men hösten på 4an är enormt svår, det finns inte tid att sätta sig in i arbetet, tyvärr.
- Minska slutarbetet. Kanske 10 sp istället.
- Mera planerad tid schemalagt för eget arbete.
- Skolan kan inte göra så mycket mer. Däremot det som stoppar upp arbetet är att det är otroligt mycket annat att göra samtidigt med skolan
- Få tillgång till tidigare exarbeten på pdf-fil.
- Kanske schema lägga tid med din handledare.
- För mycket eget arbete tid i början, den tiden behövs ju när man väl kommit igång.

Enkät till handledande lärare inom sjöfartsprogrammet

Enkäten delades ut och besvarades vid ett handledarmöte i januari 2011 – en har besvarat enkäten vid en senare tidpunkt. Samtliga fem av de handledande lärarna har besvarat enkäten.

Jämfört med halvtidsutvärderingen i december 2009 då också alla fem besvarade enkäten kan en svag tendens till att lärarnas upplevda kompetens har ökat utläsas. Vidare kan en tendens utläsas till att lärarna uppfattar att skolan något bättre hanterar examensarbetet.

1. har din syn på handlaruppdraget förändrats	2011	(2009 ²⁶)
a. i höggrad	4	(2)
b. i ringa utsträckning	1	(2)
c. inte alls	-	(1)
2. har din syn på vad ett examensarbete kan handla om förändrats		
a. i hög utsträckning	2	(2)
b. i ringa utsträckning	3	(2)
c. inte alls	-	(1)
3. har din kompetens att handleda studerande förändrats		
a. i hög utsträckning	3	(2)
b. i ringa utsträckning	2	(3)
4. medverkar du i ett handledarkollegium		
a. regelbundet	4	(3)
b. sällan	1	(2)
5. har du deltagit i handledarutbildningen som pågått under 11 träffar		
a. vid flera än åtta tillfällen	2	
b. mellan fem och åtta tillfällen		3
c. mindre än fem tillfällen	-	
6. känner du att du fått stöd av projektet i ditt handledningsuppdrag		
a. hög utsträckning	4	(3)
b. i ringa utsträckning	1	(2)
7. upplever du att examensarbetet har fått en tydligare plats i utbildningen		
a. hög utsträckning	5	(2)
b. i ringa utsträckning	-	(3)

²⁶ Inom parentes anges resultatet från halvtidsutvärderingen.

8. har ditt arbetsschema anpassats så att du kan delta i projektet på ett funktionellt sätt
a. hög utsträckning	2	(1)
b. i ringa utsträckning	2	(2)
c. inte alls	1	(2)
9. Vilka är de viktigaste förändringarna som utbildningen framöver behöver genomföra för att studerande ska ha goda förutsättningar att klara examensarbetet inom utbildningens ramar
- Attitydförändring. Bör bli en naturlig del av studierna
  - Mera resurser till handledning
  - Klara processbeskrivningar
  - God framförhållning, tidig introduktion som nu senast. Övningar i skriftlig och muntlig rapportering tidigt i utbildninge
  - skapa förberedande arbeten tidigare i utbildningen. Se över kurser som är menade att vara förberedande. Förtydliga (skapa) en kursbeskrivning för ex.arb. utifrån projektets modell.